

KSIĄŻKI

Broszura miała upowszechnić wiedzę o Mickiewiczowskim poemacie, a także zachęcać do jego czytania. Książeczka ta była więc bardziej propedeutyką narodowej epopei aniżeli jej substytutem, choć trzeba przyznać, że ocena tego zabiegu jest wciąż kwestią otwartą.

Pan Tadeusz pokrótce i łatwemi słowy opowiedziany

O dziewiętnastowiecznym streszczeniu epopei

Marcin Lutomiński

„**O**, gdybym kiedy dożył tej pociechy, Żeby te księgi zbłądziły pod strzechy” – marzył kiedyś Mickiewicz, nie przypuszczając zapewne, że zbłądziły one dość szybko, ale w zaskakującej postaci...

Historycy literatury zazwyczaj pomijają lub co najwyżej odnotowują (i to niejako ze wstydem) dziewiętnastowieczne streszczenia Mickiewiczowskiego poematu. Tymczasem już w 1866 roku w Poznaniu ukazał się *Pan Tadeusz* prozą opowiedziany i objaśniony przez Hieronima Krzesińskiego, podpisane jako H.K. Nieczuja. Natomiast w roku mickiewiczowskim (1898, Złoczów) poemat „podała w streszczeniu prozą” Janina A. Aleksota (właśc.: Janina Siedlaczkówna), a także streściła Maria Wysłouchowa (Lwów 1898). Na marginesie warto wspomnieć, że swoiste adaptacje objęły również utwory Henryka Sienkiewicza, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Elizy Orzeszkowej i Bolesława Prusa, którzy godzili się na przystosowanie swych powieści do możliwości czytelnika masowego i mniej wykształconego. Była to bowiem popularna i społecznie aprobowana forma działalności oświatowej na ziemiach polskich. Mało tego, okazuje się również, że w XIX stuleciu nie tylko nad Wisłą praktykowano podobne zabiegi pisarskie. W 1807 roku w Londynie rodzeństwo Charles Lamb i Mary Anne Lamb wydało książkę *Tales from Shakespeare*, która zawierała 20 opowiadań „na podstawie” sztuk Szekspira.

Maria Wysłouchowa (1858–1905)

Wiele wskazuje na to, że spośród streszczeń *Pana Tadeusza* największym zainteresowaniem cieszyła się wznawiana aż czterokrotnie książeczka Marii Wysłouchowej. Jej autorka była jedną z najwybitniejszych działaczek politycznych ruchu ludowego, oświatowego i kobiecego na przełomie XIX i XX wieku. Pisała utwory o tematyce historycznej i prace ludoznawcze, redagowała czasopisma społeczno-literackie dla ludu (m.in. „Przyjaciela Ludu”), była również tłumaczką i popularyzatorką literatur słowiańskich. Jest autorką wydanych

w formie książkowej szkiców literackich o życiu i twórczości Adama Mickiewicza, Teofila Lenartowicza, Seweryna Goszczyńskiego, Kornela Ujejskiego. Oprócz tego publikowała w czasopismach sporo drobnych szkiców na temat innych znanych poetów i pisarzy oraz bohaterów narodowych. Bibliografia prac autorki *Opowiadania Bartosza o Polsce* jest bardzo obszerna, liczy bowiem 253 prace (broszury, artykuły, recenzje, opracowania) oraz 30 różnego typu przekładów.

Osobliwa edycja

Z okazji setnej rocznicy urodzin autora *Ballad i romansów* pisarka opublikowała we Lwowie 38-stronicową broszurę zatytułowaną *Adama Mickiewicza „Pan Tadeusz”*. Streściła *Marja Wysłouchowa*. Książeczka ukazała się nakładem autorki, ale pod auspicjami Wydawnictwa imienia Kasyldy Kulikowskiej.

Osobliwością edycji jest przede wszystkim zawartość treściowa, gdyż składa się na nią jedynie streszczenie, a nie tekst narodowej epopei. Starannie wydana książeczka Wysłouchowej zawiera dwa krótkie rozdziały oraz część zasadniczą. Publikację wzbogaca materiał ikonograficzny w postaci ilustracji popiersia i młodzieńczego portretu Mickiewicza. Nie ma tu natomiast zakończenia i spisu treści.

Rozdział wstępny zawiera wyjaśnienie, kim jest/powinien być odbiorca streszczenia. Oto bowiem: „nie wszyscy mieszkańcy kochanych, niskich

chat mogą należycie wyrozumieć wszystko, co stoi wypisane w cudnej onej księdze. Tym właśnie, co pomimo najszczerzej chęć nie mogą jeszcze czerpać z tej rzeźwiącej krynicy, należy pośpieszyć corychlej z pomocą, aby stało się zadość Mickiewicza woli. Dla nich też jest przeznaczona niniejsza książeczka, która opowiada pokrótce i łatwemi słowy treść *Pana Tadeusza*”. W kolejnym rozdziale Wysłouchowa omawia genezę utworu, zwraca uwagę na piękne „opisy słońca, gwiazd, pól, lasów, łąk i wód, pogody i burzy”. Przypomina też, że poeta mówi wiele o „ludziach, którzy w owym czasie żyli na naszej ziemi”. Na końcu zaś autorka wyraźnie acz dyskretnie daje do zrozumienia, że *Pan Tade-*

Fot. Stefan Ciechan

Osobliwością edycji jest przede wszystkim zawartość treściowa, gdyż składa się na nią jedynie streszczenie, a nie tekst narodowej epopei. Starannie wydana książeczka Wysłouchowej zawiera dwa krótkie rozdziały oraz część zasadniczą. Publikację wzbogaca materiał ikonograficzny w postaci ilustracji popiersia i młodzieńczego portretu Mickiewicza.

usż jest arcydziełem o światowej sławie, gdyż poemat został przetłumaczony na dziewięć języków.

Streszczenie opatrzone jest przypisami, które zawierają objaśnienia językowe i rzeczowe (z elementami wychowawczymi) dotyczące poematu, historii Polski i geografii Europy. Dodatkowo, część objaśnień sugerujących niekiedy interpretację poematu znajduje się w tekście głównym. Wysłouchowa dopowiada na przykład, że «pod „Śmieciem» ksiądz kwestarz rozumiał Moskali, których wojska zajmowały Litwę». Co interesujące, bohaterowie utworu także otrzymują odpowiednie etykiety, dlatego czytelnik niemal od razu dowiaduje się, kto jest zacny (np. Sędzia Soplica) albo – jak Hrabia – „trochę dziwak, ale w gruncie rzeczy dobry człowiek”.

Wbrew tytułowi nie jest to streszczenie *sensu stricto*, a raczej opowiedzenie wybranych wątków i to nie zawsze w porządku zgodnym z Mickiewiczowskim poematem. Wysłouchowa dyskretnie wydobywa te fragmenty *Pana Tadeusza*, które dotyczą ludu i włościan. Można nawet rzec, iż stosunek do nich jest miarą oceny bohatera. Ponadto autorka ekspozuje te wątki i epizody, w których uwydatniają się przygodowość, pewna doza okrucieństwa (np. zachowanie Maćka Kropiciela, który podczas boju skruszył Moskalowi kości w nogach) czy patriotyzm i waleczność. Tu jako przykład mogą posłużyć mieszkańcy dobrzyńskiego zaścianka, którzy „lecieli [...] w bitkę z większą, niż w taniec, ochotą”.

Sposób prowadzenia przez Wysłouchową narracji przypomina nieco gawędę. Świadczy o tym chociażby względna swoboda w sterowaniu wątkami, pomimo zapewnienia, że poznajemy *Pana Tadeusza* w należytym porządku. Treść opowiadania ubarwiona jest opisami, zwrotami do czytelników, powtórzeniami i przypomniałkami zapewniającymi spójność wypowiedzi. W swoje streszczenie wplata autorka cytaty z poematu, które – co istotne – nie są ujęte w strofy. Wyjątek stanowi tylko rozdział wstępny, gdzie pisarka zachowała oryginalny układ tekstu.

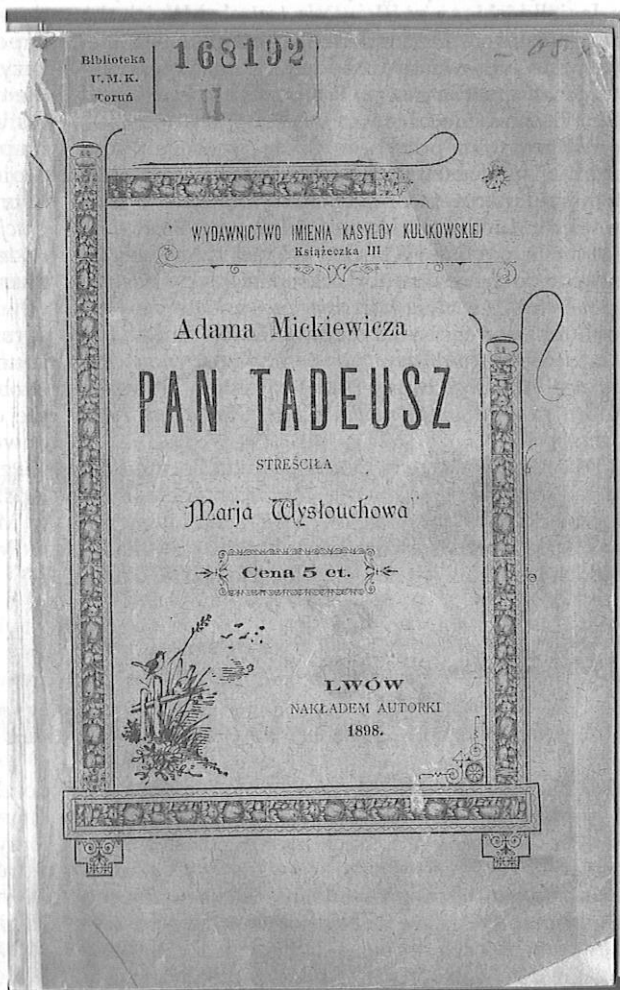
Książeczka Wysłouchowej zawiera także sporo elementów wychowawczych. Dydak-

tyzm pojawia się w wielu miejscach opowieści i przybiera różną postać. Bezpośrednio wyraża się chociażby w nazywaniu bohaterów zacnymi czy też ukazywaniu pewnych wzorów zachowań. Jest jeszcze w opowieści Wysłouchowej dydaktyzm pośredni, który przybiera postać dyskretnych sugestii, że nic bez ofiar się nie dzieje i że zgoda przyczynia się do zwycięstwa. Wymowna i niejednokrotnie podkreślana jest także praca Jacka Soplicy, najważniejszego bohatera streszczenia, na rzecz ojczyzny i jego zaangażowanie w walkę o wolność.

Szczytne cele

Powróćmy jeszcze do pytania o cele tej specyficznej edycji. Niewątpliwie, stanowiła ona jedną z form oddziaływania ówczesnej inteligencji na tzw. niższe warstwy społeczne, które – jak wiadomo – nie były w pełni przygotowane do percepcji elitarnej literatury. Propagując literaturę polską, oświatę i demokratyczne idee, Wysłouchowa usiłowała rozbudzać narodowego i obywatelskiego ducha w najmniej zamożnych mieszkańcach prowincji. Jej broszura zaś miała upowszechnić wiedzę o Mickiewiczowskim poemacie, a także – w dalszej perspektywie – zachęcać do jego czytania. Książeczka ta była więc bardziej propedeutyką narodowej epopei aniżeli jej substytutem, choć trzeba przyznać, że ocena tego zabiegu jest wciąż kwestią otwartą.

Wbrew pozorom lektura książeczki Wysłouchowej nasuwa wciąż aktualne pytania: jakimi metodami wprowadzać edukację literacką oraz – w jaki sposób popularyzować literaturę wysoką i wiedzę o niej w kręgu odbiorców nieprofesjonalnych?

Propagując literaturę polską, oświatę i demokratyczne idee, Wysłouchowa usiłowała rozbudzać narodowego i obywatelskiego ducha w najmniej zamożnych mieszkańcach prowincji. Jej broszura zaś miała upowszechnić wiedzę o Mickiewiczowskim poemacie, a także – w dalszej perspektywie – zachęcać do jego czytania. Książeczka ta była więc bardziej propedeutyką narodowej epopei aniżeli jej substytutem, choć trzeba przyznać, że ocena tego zabiegu jest wciąż kwestią otwartą.

NOWOŚCI WYDAWNICTW UCZELNIANYCH I NAUKOWYCH

FORUM

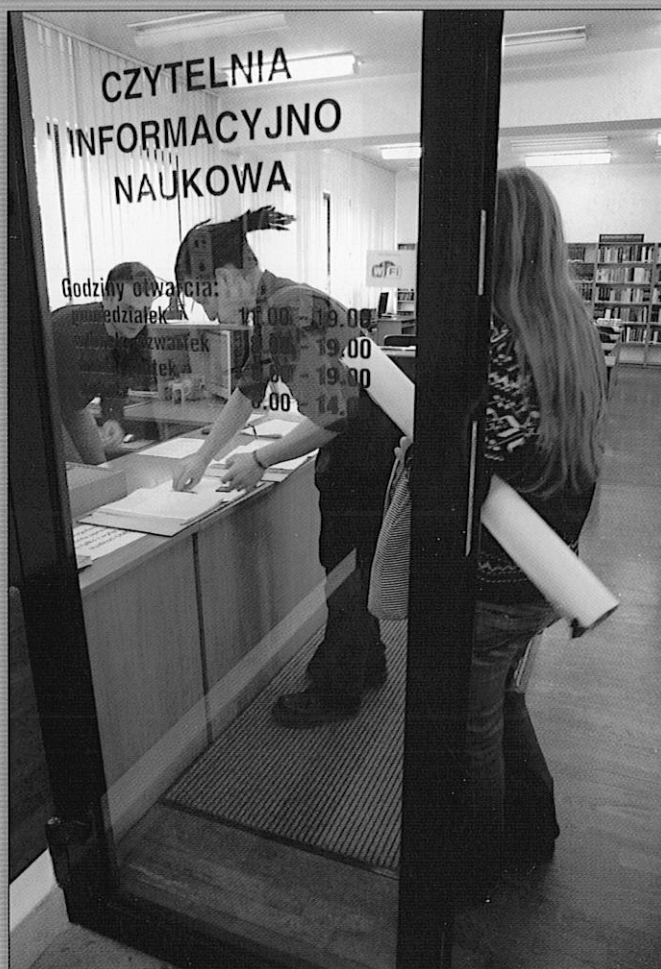
KSIĄZKI

NR 2 (48) 2011

ISSN 1234-5326

DODATEK
FORUM
AKADEMICKIEGO
BEZPŁATNY

nasze strony Internetowe
WWW.FORUMAKADEMICKIE.PL

Alfabetyzm informacyjny?

Zagrożeni wydawcy

Słuchając XX wieku

Hemar - prześmiewca i liryk

XV Targi Książki w Krakowie, 3-6 listopada 2011